

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Logopaedica IV (2011)

Krystyna Kowalik

Nazwy własne polskich współczesnych towarzystw naukowych i kulturalnych

Według *Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka polskiego*, t. 2: *Gniazda odrzeczownikowe* (H. Jadacka, M. Bondkowska, J. Burkacka, E. Grabska-Moyle, T. Karpowicz, 2001) leksem *towarzystwo* jest derywatem pierwszego stopnia należącym do gniazda słowotwórczego rzeczownika TOWARZYSZ. Przypomnijmy – notowany od XV wieku rzeczownik *towarzysz*, objaśniany w słowniku etymologicznym przez synonimiczne ‘kolega, kompan, czeladnik’, dial. ‘przyjaciół, narzeczony’, jest w Słowiańszczyźnie zapożyczeniem orientalnym (Boryś 2005: sv. towarzysz; Długosz-Kurczabowa 2008: sv. towar). *Towarzystwo* we wspomnianym gnieździe odnotowane zostało dwukrotnie, jako pochodne od *towarzysz* w pierwszym znaczeniu tego słowa, czyli ‘ten, kto jest przy kimś obecny, kto przebywa z kimś, spędza czas z kimś’, oraz w trzecim, historycznym – ‘w dawnym wojsku polskim: szlachcic zaciągający się do chorągwi husarskiej lub pancernej z własnym pocztem’.

Z powyższego można by wnioskować, że obecnie *towarzystwo* ma co najmniej dwa znaczenia. Tymczasem w słownikach ogólnych polszczyzny współczesnej (por. np. Dubisz [red.] 2003; Zgółkowa [red.] 2003) pod hasłem **towarzystwo** znajdujemy – nie licząc użyci sfrazeologizowanych – jego cztery różne znaczenia¹:

1. ‘czyjaś obecność przy kimś, przebywanie z kimś, towarzyszenie komuś’;
2. ‘grono osób znanych w bliskim kontakcie prywatnym lub grupa osób (także jedna osoba) stanowiąca czyjeś najbliższe otoczenie’;
3. urz. ‘organizacja, stowarzyszenie, zgrupowanie ludzi mających wspólne cele, np. naukowe, kulturalne, także spółka handlowa, przemysłowa’;
4. książk. ‘ograniczony krąg osób należących do grupy wyżej postawionych w hierarchii społecznej, nadających ton życiu towarzyskiemu, elita, salony’.

¹ *Słownik staropolski* dokumentuje występowanie interesującego nas wyrazu już w dwóch podstawowych znaczeniach: 1. ‘wspólne z kimś przebywanie, możliwość takiego pobytu, uczestniczenie z kimś we wspólnym działaniu’ z cytacjami z lat 1413–1414, 1426, 1428; 2. ‘grupa osób przebywająca z kimś w tym samym miejscu, w takiej samej sytuacji, uczestnicząca w jakimś wydarzeniu’ z cytacjami od 1428 roku (dalsze z r. 1444, 1470, 1471; pomijam tu użycia „w błędnym tłumaczeniu tekstu łacińskiego”) (Urbańczyk 1982–1987). W *Słowniku języka polskiego* S.B. Lindego podanych jest pięć znaczeń; w *Słowniku warszawskim* – sześć.

W *Słowniku frekwencyjnym polszczyzny współczesnej* (I. Kurcz, A.M. Lewicki, J. Sambor, K. Szafran, J. Woronczak 1990) na liście rangowej według wskaźnika F (częstości absolutnej) **towarzystwo** zajmuje 833. pozycję wśród piętnastu innych wyrazów, które zawdzięczają to miejsce 78 wystąpieniom w badanej próbie tekstów. Notabene są w tej niczym szczególnym się niewyróżniającej, kategorialnie zróżnicowanej, grupie rzeczowniki (*pełnia, produkt, racja, ramię, wiadomość, wystawa*), czasowniki (*przestać, przypomnieć, sądzić, spojrzeć, stawać się*), przymiotnik (**kulturalny**), przysłówek (*blisko*), partykuły (*oto, niemal*). Tę pozycję *towarzystwo* zawdzięcza dwukrotnie częściej występującej niż forma mianownika (15) formie dopełniacza (30), która pokrywa 40% wystąpień tego słowa.

Drugi z użytych w tytule artykułu przymiotnik **naukowy** z wystąpieniem potwierdzonym 146 razy zajmuje pozycję 396. (razem z *powietrze, śmierć, zawodowy*).

Przedmiotem mojego zainteresowania w niniejszym artykule jest *towarzystwo* w jego trzecim znaczeniu, synonimicznym z *organizacja*. Redakcja Języka Polskiego w 1925 roku – odpowiadając na list czytelnika – pisze: „*Towarzystwo* jest pewnego rodzaju organizacją, która się rządzi statutem pisany lub zwyczajowym, i jego członkowie mają pewne wzajemne stałe obowiązki [...]. Ale między *towarzystwem* a *rzeszą* są pośrednie ogniwa znaczeniowe: *stowarzyszenie* i *zrzeszenie*. [...] Zdaje się, że najlepiej by odpowiadało tradycji, a może i dzisiejszym tendencjom, gdyby *stowarzyszeniem* nazywać luźniejszy od *towarzystwa* ‘związek jednostek’, a *zrzeszeniem* ‘związek towarzystw’”². Intuicyjnie wydaje się, że wyrazy *stowarzyszenie, towarzystwo, zrzeszenie* używane są dziś bez dostrzegalnej różnicy, natomiast *związek* jest bardziej wyspecjalizowany jako nazwa organizacji zawodowej. W świetle danych frekwencyjnych (Kurcz, Lewicki, Sambor, Szafran, Woronczak 1990) wyrazem o najwyższej częstości występowania w tekstach jest *związek* (356, F = 141), następnie *organizacja* (239, F = 241) i daleko za nimi *stowarzyszenie* (17, F = 3363) oraz *zrzeszenie* (16, F = 3550). *Towarzystwo* sytuuje się wśród nich dokładnie pośrodku.

We współczesnych słownikach synonimów – jeśli odnotowują to znaczenie (bo faktem jest, że nie wszystkie je potwierdzają) – wymienia się takie bliskoznaczniki: *stowarzyszenie, bractwo, federacja, klub, koło, kółko, organizacja, związek* (Żmigrodzki 1997).

„*Towarzystwa naukowe* – jak pisze Grażyna Wrona – stanowiły jedną z form instytucjonalizacji nauki” i odegrały w jej dziejach ważną rolę: „mimo upadku państwowości, polityki wynaradawiającej państw zaborczych, słabej organizacji szkolnictwa i życia naukowego, towarzystwa te powstawały i stanowiły ogniska nauki polskiej” (Wrona 1994: 11). Jak dowodzi autorka, tradycję w tym zakresie ma Polska, a zwłaszcza Kraków, długą i bogatą:

Początki działalności towarzystw naukowych w tym mieście należy odnieść do roku 1488, kiedy to poeta, niemiecki humanista Konrad Celtes przybył za panowania Kazimierza Jagiellończyka do Krakowa i zawiązał korporację pod nazwą „*Sodalitas Litteraria Vistulana*” (Wrona 1994: 11), w celu propagowania i wspierania określonych dyscyplin nauki i sztuki. Mimo że późniejsze stulecia nie były pomyślne dla rozwoju tej formy działalności, to jednak poczynając od połowy XIX wieku, stały się one trwałym elemen-

² „*Język Polski*”, t. 10: 1925, s. 158; por. też Ustawa o Towarzystwach Naukowych. Projekt, strona <http://ptf.fuw.edu.pl/listRTNustawa.pdf> (dostęp: 28.04.2011).

tem naukowego pejzażu kraju, zwłaszcza Galicji, deklarując swój naukowy charakter w odrębnych statutach. Aktywność na tym polu miał potwierdzać ponadto krąg ludzi przyjmowanych na członków. [...] przedstawiciele dyscypliny, którą dane towarzystwo reprezentuje, związani z nią charakterem wykonywanej pracy bądź wykształceniem (Wrona 1994: 13).

Problem nazw towarzystw obecnie w Polsce działających wyłonił mi się w związku z analizą tytułów czasopism językoznawczych, które często wydawane są bądź przez placówki naukowo-dydaktyczne, bądź właśnie przez towarzystwa naukowe (Kowalik 2008: 539–549). Jak stwierdziła cytowana wyżej G. Wrona, „Istotnym czynnikiem warunkującym rozwój czasopism naukowych, tak pod względem ilościowym, jak i ich formy wydawniczej, było powoływanie kolejnych towarzystw naukowych, stanowiących najliczniejszą grupę wśród wydawców tego typu periodyków” (Wrona 2005: 8; por. też Gałuszka, Maroszczyk, Nęcka [red.] 2010). Fakt ten niejednokrotnie znajduje odzwierciedlenie w tytułach czasopism („Biuletyn Polskiego Towarzystwa Naukowego”).

Nazwy tego typu stwarzają językoznawcom określone problemy teoretyczne, mianowicie w kwestii ich przyporządkowania. Wątpliwości nie budzi obecnie to, że są one nazwami własnymi z racji indywidualnego charakteru relacji łączącej je z desygnatami. Już Zenon Klemensiewicz (1952) zaliczył do nich nazwy budynków i instytucji. O ich statusie w języku polskim informuje kształt ortograficzny, to jest konieczność zapisu wielkimi literami. A także podnoszona przez Mariana Kucalę „urzędowość” nazwy, to znaczy urzędowe jej wprowadzenie lub zatwierdzenie (Kucala 2000: 237). Powstaje jednak pytanie, do jakiego działu nazw własnych zaliczyć te jednostki; ich przynależność ciągle jeszcze jest kontrowersyjna. Najczęściej nazwy instytucji społecznych (przedsiębiorstw, zakładów pracy, spółdzielni, lokali itp.) zgodnie z tradycją czeską traktowane są jako chrematonimy (Kosyl 1993: 439–444; Breza 1998: 343–361). Jednak zdaniem Czesława Kosyla nie jest słuszne włączanie do chrematonimów nazw obiektów takich jak tytuły dzieł literackich, nazwy organizacji, stowarzyszeń i partii politycznych, które winno się nazywać ideonimami (Kosyl 2001: 447; też Okoniowa 2007). W terminologii Andrzeja Gałkowskiego są to socioideonimy (Gałkowski 2007; Gałkowski 2009). Niewątpliwie ze względu na najczęstsze usytuowanie w pejzażu miasta można je uznać także za urbonimy.

Odstępując od teoretycznych dywagacji w kwestii przynależności i usytuowania nazw własnych towarzystw w ogólnej hierarchii onimów, skupiam się tu na językowym kształcie nazw towarzystw działających obecnie, a zwłaszcza interesują mnie relacje między członami nazwy, ich liczba, pozycja w jej strukturze, funkcje gramatyczne, a także wpływ czynników zewnętrznych na postać nazwy. Poza opisem pozostaje też odrębny problem ich interpretacji stylistyczno-semantycznej.

Materiał do analizy pochodzi ze *Słownika polskich towarzystw naukowych* (1978, 1982) i z eksploracji stron internetowych. Obecność danej nazwy w powyższym słowniku uznałam za okoliczność zwalniającą od konieczności bliższego określenia istoty i naukowego charakteru organizacji, co byłoby niezwykle trudnym zadaniem bez szczegółowych badań historii towarzystw, ich statutów i działalności. Zatem zbiór nazw, które są tu przedmiotem analizy, przyjmuję za dany. W związku z pewnymi trudnościami wyznaczenia ostrych granic działalności określanej atry-

butem „naukowa”, uwzględnione tu zostały także pewne nazwy z komponentem „kulturalne”.

Niewątpliwie elementem konstytuującym nazwę jest leksem TOWARZYSTWO. Określenia, które je bliżej charakteryzują, występują zarówno w prepozycji, jak i w postpozycji. Liczba i rodzaj elementów składowych jest różna tak ze względu na przynależność do określonych klas leksemów, ich formę, jak i ze względu na semantykę. Oto kilka przykładów nazw o różnej, wzrastającej liczbie członów:

- 3: *Sandomierskie Towarzystwo Kulturalne, Towarzystwo Przyjaciół Przeworska, Towarzystwo Kultury Moralnej;*
- 4: *Rzeszowskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Towarzystwo Miłośników Miasta Gniezna;*
- 5: *Towarzystwo Miłośników Kultury we Włocławku, Towarzystwo Miłośników Historii Kultury Łaskarzewa;*
- 6: *Towarzystwo Miłośników Ziemi Wadowickiej w Wadowicach, Towarzystwo Przyjaciół Biecza i Ziemi Bieckiej, Towarzystwo Miłośników Miasta Krasnegostawu i Powiatu;*
- 7: *Towarzystwo Miłośników Ziemi Sierakowskiej w Sierakowie Wielkopolskim, Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy i Jego Okolicy, Towarzystwo Miłośników Miasta Warki im. Kazimierza Pułaskiego;*
- 8: *Towarzystwo Miłośników Muzeum im. Jana Kochanowskiego w Czarnolesie;*
- 9: *Towarzystwo Miłośników Ziemi Mieleckiej im. Władysława Szafera w Mielcu itp.* – nawet do kilkunastu elementów, co nie jest bez znaczenia dla określenia domeny instytucji, jaką jest towarzystwo, i funkcjonalności jego nazwy.

Odpowiadając na pytanie o charakter składników, które występują w nazwie, trzeba przede wszystkim wymienić te elementy, które informują o tym, **kogo towarzystwo zrzesza**, czyli przede wszystkim specjalistów z określonej dziedziny, dalej miłośników lub przyjaciół, ewentualnie nazwę dziedziny, w której towarzystwo jest aktywne. Są to zatem nazwy typu: *Towarzystwo Bibliofilów..., Towarzystwo Urbanistów..., Towarzystwo Przyjaciół..., Towarzystwo Miłośników..., Towarzystwo Rozwoju..., Towarzystwo Upiększania..., Towarzystwo Krzewienia..., Towarzystwo Popierania..., Towarzystwo Opieki..., Towarzystwo Ochrony..., Towarzystwo Łączności..., Towarzystwo Kultury...* itd. Informacja o charakterze dziedziny, w której towarzystwo jest aktywne, może być zawarta w odpowiednim przymiotniku: *Towarzystwo Dramatyczne, Filatelistyczne, Fotograficzne, Kulturalne, Muzyczne, Śpiewacze* itp.

Dalej w nazwie jest zawarta informacja o zasięgu działania, tu zgodnie z ustaleniami badaczy mamy do czynienia z towarzystwami, których działalność ma charakter ogólnopolski, regionalny i lokalny lub przeciwnie – *europejski, międzynarodowy, światowy*. Najczęściej jest to dokładna informacja, z jakim terenem związana jest działalność danego Towarzystwa. Wyróżnić tu można cztery podstawowe sposoby informowania o zasięgu działalności:

- a) za pomocą przymiotnika w pozycji inicjalnej (mówią one same za siebie): *Międzynarodowe czy Europejskie Towarzystwo...;* o zasięgu krajowym informuje przymiotnik *polski* określający towarzystwo bądź zrzeszonych w towarzystwie specjalistów (i wtedy występuje w postpozycji), por. *Polskie Towarzystwo Astronomiczne, Polskie Towarzystwo Językoznawcze, Polskie Towarzystwo Lekar-*

skie, *Polskie Towarzystwo Religioznawcze / Towarzystwo Chirurgów Polskich, Towarzystwo Internistów Polskich*. O węższym zasięgu informuje przymiotnik *regionalny*, częściej w postpozycji: *Towarzystwo Regionalne Ziemi Nyskiej*, a o lokalnym, ściśle określonym, przymiotniki od nazw miast, które zwykle są siedzibą władz towarzystwa: *Toruńskie Towarzystwo Fotograficzne, Toruńskie Towarzystwo Kultury, Rzeszowskie Towarzystwo Kultury, Opolskie Towarzystwo Muzyczne*. Często ze względu na obecność w nazwie towarzystwa obiektu zainteresowania i siedziby, które są tożsame, mamy do czynienia jakby z dublowaniem informacji o ograniczonym, regionalnym charakterze tej organizacji. Nie zawsze jednak chodzi o pokrywanie się tych dwóch informacji, por. *Karkonoskie Towarzystwo Naukowe w Jeleniej Górze, Podhalańskie Towarzystwo Przyjaciół w Nowym Targu // Towarzystwo Przyjaciół Żoliborza w Warszawie, Towarzystwo Przyjaciół Woli w Warszawie*;

- b) przez wprowadzenie nazwy miasta lub regionu, które są obiektem zainteresowania: *Towarzystwo Miłośników Przeworska, Torunia, Wrocławia // Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ropczyc, Miasta Żyrardowa, Miasta Tychy* itd., *Towarzystwo Ziemi Koronowskiej, Towarzystwo Miłośników Ziemi Lubaczowskiej, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kłodzkiej*;
- c) przez wprowadzenie do nazwy towarzystwa miejsca jego siedziby: *Towarzystwo Miłośników Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku, Towarzystwo Miłośników Ziemi Wadowickiej w Wadowicach*;
- d) ogólnie: *Towarzystwo Regionalne Ziemi Nyskiej*.

Nazwy własne analizowanych organizacji mają złożoną strukturę, liczącą co najmniej dwa składniki³ (*Towarzystwo Strzeleckie*). W nazwie trzelementowej poza centralnym⁴ *towarzystwo* występują dwa określniki: mogą tworzyć symetryczną strukturę z centralnie usytuowanym rzeczownikiem *towarzystwo* lub konstrukcję z oboma określnikami w postpozycji. Widać tu pewne różnice w sposobie wypełnienia tych pozycji:

- jeśli nazwa zaczyna się od określnika, to jest nim przymiotnik (P), natomiast w postpozycji występuje bądź przymiotnik: *Toruńskie Towarzystwo Filozoficzne*, bądź rzeczownik (R): *Mazowieckie Towarzystwo Kultury*;
- jeśli nazwa zaczyna się od podstawowego *towarzystwo* (T), określnikami są bądź rzeczowniki (R) w przypadkach zależnych (D), bądź przymiotnik (P) i rzeczownik w różnej konfiguracji: P T P: *Gdańskie Towarzystwo Naukowe*, T P P: *Towarzystwo Naukowe Płockie*; T R R: *Towarzystwo Kultury Języka, Towarzystwo Przyjaciół Warszawy*, T R P: *Towarzystwo Urbanistów Polskich*. Pojedynczym przykładem potwierdzony jest typ T P R: *Towarzystwo Naukowe Jabłonowskich*.

Większość pozostałych nazw to jednak struktury ponadtrzelementowe. Rozszerzenie nazw zachodzi przez rozbudowę sekwencji znajdującej się w postpozycji (wyjątkowe są struktury typu *Polskie Lekarskie Towarzystwo Radiologiczne*).

³ Podobny charakter mają nazwy polskich klubów sportowych, których wieloskładnikowość potwierdził swoimi analizami Jan Ożdżyński, uznając za bezwzględnie dominującą w nazewnictwie klubowym „konstrukcję dwuogniową” (Ożdżyński 1973: 102). Zob. też Dunaj 2007 oraz Kowalik 2010.

⁴ Pojęciem centrum onomastycznego posługuje się w opisie nazw polskich klubów sportowych J. Ożdżyński (1973: 101), obejmując nim tzw. nazwę właściwą, ściśle klubową.

Dokonyuje się tego w różny sposób, bądź przez wypełnianie odpowiednich pozycji złożonymi elementami, bądź przez dodawanie kolejnych nowych elementów.

Z sytuacją pierwszego typu mamy do czynienia w wypadku nazw takich jak *Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie*, *Towarzystwo Kulturalne w Nowym Tomysłu*, *Towarzystwo Miłośników Ziemi Brzeskiej*, *Towarzystwo Miłośników Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, *Towarzystwo Przyjaciół Mińska Mazowieckiego*, *Towarzystwo Przyjaciół Miasta Piotrkowa Trybunalskiego*, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza*.

Rzadziej, choć nie są to odosobnione przypadki, w nazwie towarzystwa występują dalsze człony, rozszerzające, precyzujące charakter i zakres działalności: *Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej*, *Towarzystwo Popierania Kultury Regionalnej w Częstochowie*, *Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, *Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach*.

Częstym elementem rozróżniającym nazwy jest człon informujący o siedzibie towarzystwa. Pomijając wspomniany na początku sposób wskazywania na terytorium działalności przez wprowadzenie przymiotnika odmiejscowego, trzeba odnotować informację eksplicytną przez dodanie wyrażenia przyimkowego z nazwą miejscowości, miasta, regionu, kraju itp.: *Towarzystwo Lekarskie w Bydgoszczy*, *w Toruniu*, *w Zakopanem*; *Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku*; *Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce*.

W strukturze nazwy towarzystwa może się pojawić dodatkowa nazwa własna, choć w porównaniu z innymi ideonimami (np. nazwami klubów sportowych, teatrów) jest to element rzadziej wykorzystywany, aczkolwiek pełniący istotne funkcje, nie tylko jako element odróżniający, lecz także lokalizujący, symboliczny itp. (Ożdżyński 1973: 102 i nast.): *Towarzystwo Społeczno-Kulturalne „Pobrzeże”*, *Towarzystwo Miłośników Ziemi Ostródzkiej „Grunwald” w Ostródzie*, *Towarzystwo Ziemi Sztumskiej „Powiśle” w Sztumie*, *Towarzystwo Oświatowe „Ogniu” w Gdańsku*, *Towarzystwo Śpiewacze „Echo” w Żyrardowie*, *Towarzystwo Śpiewacze „Harfa” w Warszawie*, *Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”*.

Z rzadka też w nazwie towarzystwa pojawia się nazwisko patrona, przeważnie wprowadzone skrótem „im.”: *Towarzystwo Bibliofilów im. Joachima Lelewela w Toruniu*, *Towarzystwo Bibliofilów im. Józefa Blizińskiego we Włocławku*, *Towarzystwo Miłośników Miasta Warki im. Kazimierza Pułaskiego*, *Towarzystwo Upowszechniania Kultury im. Władysława Reymonta w Radomsku*.

Oczywiste jest, że te wymienione elementy mogą wystąpić łącznie: *Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej im. Andrzeja Knapczyka „Ducha” w Czarnym Dunajcu*, *Towarzystwo Muzyczne im. Fryderyka Chopina w Wągrowcu*, *Towarzystwo Miłośników Muzyki im. Feliksa Nowowiejskiego w Nowym Mieście Lubawskim*, *Towarzystwo Miłośników Teatru im. Heleny Modrzejewskiej w Zakopanem*, *Towarzystwo Miłośników Muzeum im. Jana Kochanowskiego w Czarnolesie*, *Towarzystwo Przyjaciół Muzeum im. Przytkowskich w Jędrzejowie*, *Towarzystwo Naukowe im. Wągów w Łomży*, *Towarzystwo Dramatyczne im. Aleksandra Fredry „Fredreum” w Przemyślu*, *Towarzystwo Fotograficzne „Fakt” im. Cypriana Norwida w Koninie*, *Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach*.

W nazwach towarzystw obecne są wyrazy gramatyczne: spójniki i przyimki: *i*, *w*, *nad*, *na*, *z*, wyjątkowe *dla* (*Polskie Towarzystwo Badań nad Miażdżycą*, *Polskie*

Towarzystwo Badań nad Snem, Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk o Ziemi, Towarzystwo dla Upiększania Miasta Przemyśla), mają one jednak różny status, należą jakby do dwóch poziomów nazwy. Przyimki *na, nad, o, z* są tu elementami inkorporowanej nazwy dyscypliny; *badania nad miazdźycą, nad snem, Towarzystwo Przyjaciół Kazimierza nad Wisłą, nauki o ziemi, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem, Towarzystwo Łączności z Polonią*. Przyimek *w* niewątpliwie jest członem nazwy towarzystwa: *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Międzyrzeczu Podlaskim*. Przyimek *na* występuje na obu poziomach: *Polskie Stowarzyszenie Chorych na Padaczkę // Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie*, podobnie spójnik *i*: *Polskie Towarzystwo Otolaryngologów, Chirurgów Głowy i Szyi // Polskie Towarzystwo Medycyny Społecznej i Zdrowia Publicznego, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków*.

Wyjątkowe w nazwie towarzystw są zaimki (dzierżawcze): *Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy i Jego Zabytków*. Wyjątkowo też pojawiają się skrótkowce: *Towarzystwo Fabiana Sebastiana Klonowica w USA, Polskie Towarzystwo Naukowe AIDS, Towarzystwo Naukowe KUL*, choć pełne nazwy towarzystw, z uwagi na ich długość, w codziennym użyciu nieraz znane są też pod ich skrótkowcem: *TMJP, PTJ, PTPN* itp.

Uderza, choć nie zaskakuje nasycenie nazw terminologią fachową, tym większe, im ściślejszy jest ich związek ze szczegółowymi dyscyplinami (*Polskie Towarzystwo Kriomedyczne, Polskie Towarzystwo Hematologów i Transfuzjologów, Polskie Towarzystwo Hepatologiczne, Polskie Towarzystwo Histochemików i Cytochemików*). Wysoka specjalizacja rzutuje na stopień skomplikowania tych terminów, które bądź są pojedynczymi wyrazami, ale często formacjami wielordzennymi o obcojęzycznym rodowodzie, bądź są nazwami wielowyrazowymi: *Polskie Towarzystwo Ftyzjopneumologiczne, Polskie Towarzystwo Endokrynologiczne, Polskie Towarzystwo Psychoonkologiczne, Polskie Towarzystwo Medycyny Stanów Nagłych Katastrof, Polskie Towarzystwo Chirurgii Podstawy Czaszki, Polskie Towarzystwo Chirurgii Plastycznej, Rekonstrukcyjnej i Estetycznej*.

W nazwach uwidacznia się też współpraca w obrębie jednego towarzystwa specjalistów dziedzin pokrewnych: *Polskie Towarzystwo Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych, Polskie Towarzystwo Otolaryngologów, Chirurgów Głowy i Szyi, Polskie Towarzystwo Naukowe Zaburzeń Słuchu, Głosu i Komunikacji Językowej*.

Towarzystwa zrzeszające wysokiej klasy specjalistów, zwłaszcza nauk medycznych, ścisłych czy przyrodniczych, ze względu na współpracę z analogicznymi placówkami zagranicznymi często mają równoległe nazwy obce – angielskie, francuskie bądź łacińskie: *Societas Scientiarum Catholicae Universitatis Lublinensis Ioannis Pauli II* (tylko na Politechnice Poznańskiej odnotowano 13 towarzystw o obcojęzycznych nazwach).

Najogólniej strukturę nazwy własnej towarzystwa można przedstawić w formule: nazwa bazowa + określenie zasięgu, określenie profilu + informacja o lokalizacji + dodatkowa nazwa własna + nazwa patrona. Modyfikacje dotyczą wypełnienia formuły (pełna lub skrócona), uszeregowania jej członów, które mogą się różnić także stopniem skomplikowania i ich językowego kształtu. Formalna struktura nazwy zależy od tego, czy mamy do czynienia z formułą pełną, czy skróconą. Zwykle jednak nazwę zamyka informacja o lokalizacji, dodatkowa nazwa własna występuje

jako ostatni człon identyfikujący i bezwyjątkowo w tej pozycji jest umieszczana nazwa patrona. Zaproponowana powyżej formuła ze względu na to, że jest uogólnionym schematem nazw tylko z jednym członem *towarzystwo*, nie jest ostateczna, co więcej – musi być otwarta na dalsze elementy identyfikujące, dodatkowo określające status prawny, przynależność itp.

Przedstawione tu obserwacje dotyczą jedynie części nazw własnych organizacji pracujących na rzecz nauki lub ją popularyzujących. Nieuwzględnione tu jednostki, takie jak *stowarzyszenie, zrzeszenie, federacja, unia, liga, koło, klub, komisja, komitet, rada*, wcześniej także *macierz*, również mają swoje nazwy własne, które przez przynależność do tej samej klasy co *towarzystwo* wykazują pewne ogólne podobieństwa strukturalno-semantyczne, różnią się jednak w szczegółach wynikających z odrębności konotacyjnych i walencyjnych poszczególnych leksemów bazowych.

Do nazw własnych towarzystw naukowych (i kulturalnych) można odnieść konstatację Renaty Przybylskiej (1992), która pisząc o nazwach firm, stwierdziła, że „powstają masowo w naszej nowej rzeczywistości [...], a dotychczas istniejące często ulegają przekształceniu i przemianowywaniu”. Aby firma mogła funkcjonować, „musi mieć swą pełną oficjalną nazwę”, która ją nazywając – potwierdza jej status prawny, identyfikując ją – wskazuje obiekt (denotat), odróżnia od innych, niesie o niej określoną informację dla użytkownika, a także reprezentuje organizację na zewnątrz. Zachowuje tu także moc obserwacja R. Przybylskiej o wieloskładnikowej strukturze nazwy. Przytoczone uwagi potwierdzają uogólnienia Jana Ożdżyńskiego (1973: 121) o powiązaniach nazw określonych obiektów „z wieloma współczesnymi kręgami nazewniczymi”. O ich zindywidualizowaniu decydują podnoszone przez wspomnianego badacza różnorodne czynniki językowe i pozajęzykowe, a wśród nich: semantyczne, formalne i lokalizacyjne, a także chronologia nazw. Za specyficzną właściwość tego typu nazewnictwa uważa autor wzajemne proporcje w obrębie typów znaczeniowych i strukturalnych.

Na marginesie jeszcze jedna uwaga dotycząca aktywności słowotwórczej rzeczownika *towarzystwo* – jego członkowie nie nazywają się *towarzyszami*, nie można też odnieść do niego przymiotnika *towarzyski*, pozwala tylko *się stowarzyszać*.

Bibliografia

- Bańko M., 2006, *Słownik dobrego stylu*, Warszawa.
- Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Breza E., 1998, *Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją (Chrematonomim)*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa – Kraków, s. 343–361.
- Decyk W., 1999, *Nazwy organizacji i instytucji europejskich w polszczyźnie*, „Poradnik Językowy”, z. 4, s. 18–29.
- Długosz-Kurczabowa K., 2008, *Wielki słownik etymologiczno-historyczny*, Warszawa.
- Doroszewski W. (red.), 1963, *Słownik języka polskiego*, t. 9, Warszawa.
- Dunaj B., 2007, *Teoretyczne problemy onomastyki sportowej. Sposoby identyfikacji klubów*, [w:] *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków, s. 489–494.

- Gałkowski A., 2007, *Socjoideonimy a chrematonimy – miejsce nazw organizacji i inicjatyw społecznych w dynamice onimicznej języka*, [w:] *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków, s. 494–508.
- Gałkowski A., 2009, *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim i francuskim*, Łódź.
- Gałaszka J., Maroszczyk G., Nęcka A., 2010, *Pisma kulturalne w Polsce po 1989 roku. Leksykon*, Katowice.
- Jadacka H., Bondkowska M., Burkacka J., Grabska-Moyle E., Karpowicz T., 2001, *Słownik gniazd słowotwórczych języka polskiego*, t. 2: *Gniazda odrzeczownikowe*, Kraków.
- Jaruszewski K., 2000, *Nazewnictwo polskich klubów i organizacji sportowych*, [w:] *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej (Bydgoszcz – Pieczęyska, 15–17 czerwca 1998)*, red. M. Czachorowska, Ł.M. Szewczyk, Bydgoszcz, s. 223–234.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., 1919 (1953), *Słownik języka polskiego*, t. 7, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1937, *Z Techebu do Pierzekspertu*, „Język Polski”, t. 22, s. 20–27.
- Kosyl C., 1993 (2001), *Chrematonimy*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 439–444; przedruk [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 447–452.
- Kowalik K., 2008, *O tytułach współczesnych polskich czasopism językoznawczych*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Stan, perspektywy, zagrożenia*, red. Z. Cygal-Krupa, Kraków – Tarnów, s. 541–549.
- Kowalik K., 2010, *Podstawowe typy strukturalne nazw własnych współczesnych teatrów w Polsce*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica”, t. 5, red. K. Kowalik, M. Mączyński, s. 126–136.
- Kowalik K., 2010, *Strukturalne typy nazw własnych polskich współczesnych szkół wyższych*, [w:] *Symbolae grammaticae in honorem Boguslai Dunaj*, red. R. Przybylska, J. Kaś, K. Sikora, Kraków, s. 349–358.
- Kucała M., 1967 (2000), *Co już jest, a co jeszcze nie jest nazwą własną*, „Onomastica”, t. 12, s. 153–161; przedruk [w:] *idem, Polszczyzna dawna i współczesna. Studia i szkice*, Kraków, s. 235–240.
- Kurcz I., Lewicki A., Sambor J., Szafran K., Woronczak J., *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej*, Kraków 1990.
- Linde S.B., 1859 (1951), *Słownik języka polskiego*, t. 5, wyd. 2., Lwów.
- Łoś L. (red.), 1978, *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1: *Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce*, oprac. B. Krajewska-Tartakowska, z udziałem J. Grabowskiej i J. Kurjaty, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Łoś L. (red.), 1982, *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 3: *Towarzystwa upowszechniające naukę działające obecnie w Polsce*, oprac. B. Krajewska-Tartakowska, J. Kurjata, U. Rudzka, J. Tejwan, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Mrózek R., 1998, *System onimiczny i jego subsystemy*, [w:] *Najnowsze przemiany nazewnictwa*, red. E. Jakus-Borkowa, K. Nowik, Warszawa, s. 11–19.
- Okoniowa J., 2007, *Ideonim – pomiędzy nazwą własną a metatekstem*, [w:] *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków, s. 75–79.

- Ożdżyński J., 1973, *Nazwy polskich klubów sportowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Językoznawcze”, t. 2, red. J. Zaleski, s. 99–124.
- Przybylska R., 1992, *O współczesnych nazwach firm*, „Język Polski”, t. 72, s. 138–150.
- Urbańczyk S. (red.), 1982–1987, *Słownik staropolski*, t. 9, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Wielka Encyklopedia PWN*, 2005, t. 27, Warszawa.
- Wrona G., 1994, *Towarzystwa naukowe w Krakowie w latach 1845–1939*, Kraków.
- Wrona G., 2005, *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków.
- Zgółkowa H. (red.), 2003, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 43, Poznań.
- Żmigrodzki P., 1997, *Mały słownik synonimów*, Kraków – Warszawa.

Proper Names of Contemporary Polish Scientific and Cultural Societies

Abstract

The paper analyzes proper names of scientific and cultural societies – with the basic element **society**—currently in activity in Poland. In linguistic literature such names are classified under the category of ideonyms. Generally speaking, the structure of a society's proper name is influenced by the following elements: base name + determining the scope + determining the profile + additional proper name + the patron's name + information about location. Modifications concern the completion of the formula (full or shortened), ordering its parts, which may also differ according to the level of complication and their linguistic form. Basically, there are no names which would contain all the elements together. Usually the name ends with the information about location, while the additional proper name appears as the last identifying element, and almost always the patron's name is placed in this position (*Polskie Towarzystwo Językoznawcze // Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów // Towarzystwo Muzyczne im. Fryderyka Chopina w Wągrowcu // Towarzystwo Dramatyczne im. Aleksandra Fredry "Fredreum" w Przemyślu // Towarzystwo Fotograficzne "Fakt" im. Cypriana Norwida w Koninie*).

(*Polish Linguistic Society // Łomża Waga Family Scientific Society // Chopin Music Society in Wągrowiec // Fredro Drama Society "Fredreum" in Przemyśl // Norwid Photographic Society "Fakt" in Konin*).